

ЕУРАЗИЯЛЫҚ КЕДЕҢДІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚҰРЫЛУДЫҢ НЕГІЗІ

ТМД-ның посткөңестік форматы интеграциялық үрдістердегі жалпы құрамға жағымды ықпал етуін жалғастыруда, бұл біздің ойымызша, концептуалдық бекітілу мен жүзеге асырылуды талап етеді.

Осыған байланысты Достастықты құру туралы шешім қабылданған соң ұсынылған барлық ТМД шегіндегі бірынғай экономикалық кеңістік (БЭК) идеясы жана өзектілікке және тұтынушылыққа ие болуда. БЭК интеграция кезеңі ретінде ЕврАЗЭҚ-та да қойылады, бұл мақсаттарды араластыру немесе оларды кеңістік құру бойынша параллельді шешу үшін қосымша ынта береді.

Н.К. Исингарин ТМД болашығының үш мүмкін нұсқасын ұсынды. «Алғашқысы – пессимистік: Достастық өз өмір сүруін тоқтатады, алайда бірден емес, ТМД шегіндегі келісімдерден жекелеген мемлекеттердің шығуы бойынша... Екінші нұсқа нақты емес: жағдай ұзақ уақыт бойы анықталмаған болып қалады... Үшінші нұсқа – оптимистік. ТМД мемлекеттері еркін сауда және экономикаларды өзара тиімді жақыннату бойынша шаралар, сауда және кооперациялық байланыстарды қалпына келтіру, Достастықтың органдарын реформалау және олардың қызметінің белсенділігін күштейтуді жүзеге асырады. Бұл мүдделі мемлекеттердің интеграцияланған халықаралық ұйымдастырылуына бағытталған жол». Соңғы уақыт үшінші нұсқаның дұрыс екендігін көрсетеді, яғни келісу арқылы интеграция доктринасын жасаумен пайда болады.

2010 жылы ТМД-ның төрағасы Ресей болды, ол достастықтың жалпы форматында жағымды қозғалыстарға ықпал етті, және соның ішінде, барлық Достастық шегінде бірынғай экономикалық кеңістіктің құрылуы бойынша ортақ шешімдер қабылдауға әкеледі.

ТМД Экономикалық кеңесі және БҰҰ Еуропалық экономикалық комиссиясының бағалауы бойынша, 2010 жылға қарай барлық посткөңестік мемлекеттер салаларының географиялық және технологиялық өзара байланысы жалпы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс және посткөңестік мемлекеттердің «әртүрлі векторлы» экономикалық саясаты себептері бойынша әлсіреп қалды. Олардың көбісі өз экономикасының құрылышын, оның ішінде өндірісін өзгерткендігі соншалық, онда Ресей мен ТМД-ның басқа елдерімен ынтымақтасу ролі өте қатты төмендеген. Бұл аспект бойынша, Қырғызстан, Түркменстан, Молдавия (Приднестровъені қоспағанда), Тәжікстан, Грузия, Әзіrbайжан, Украинаның аумағының 40% экономикаларының құрылышы қатты өзгеріске ұшырады.

ТМД-н жекелеген мемлекеттері ДСҰ-да етпелі дамушы экономикасы бар мемлекеттер мәртебесіне ие – Украина, Грузия, Армения, Қыргызстан, Молдавия. Бұл, біріншіден, осы мемлекеттердің ДСҰ-на мүше емес мемлекеттермен, егер мүмкін болса, көптеген ескертпелермен, кедендей немесе экономикалық одактарға бірігуін білдіреді. Екіншіден, ДСҰ-на мүше емес мемлекеттер, оның ішінде Ресей де бар, ТМД мемлекеттеріне – дүниежүзілік сауда блогы мүшелеріне қарсы экономикалық санкцияларды енгізе алмайды. Осылайша ДСҰ-на Қыргызстанды қабылдау оны Кедендей одактан шығарды; осы себеп бойынша, мысалы, Арменияның Украина мен және Кеден одагымен және Достастықтың бірыңғай экономикалық кеңістігіне қатысуы қынданылған.

Бұл факторлар Достастық шегінде бірыңғай экономикалық кеңістікті жасауды қынданатады, себебі ДСҰ мүшелері осы ұйымға мүше емес мемлекеттермен сауда кезінде сыртқы сауда салықтары мен тауарлар және қызметтерді импорт–экспорт үшін квоталарды міндеттейді. Сонымен қатар, ТМД мемлекеттерінің тауарлары мен қызметтері, Кеден одагы шегінде де нарықтардағы барынша қолайлы режимге ие емес.

Сауда мәселелері тек Беларусьпен ғана емес, Украина мен де пайда болып жатыр. Соңғы ресей–украиналық келіссөздердің және ТМД Экономикалық кеңесінің мәліметтері бойынша, Мәскеу бір мезгілде Украина тауарларының бағалары жөніндегі төрт антидемпингтік тергеулер жүргізуде; мұндай тергеулер басқа да украиналық ассортимент бойынша жүргізілуі мүмкін. Жалпы алғанда, бұл Ресейге украиналық экспорт ассортиментінің 35%-нан жоғары. Бұл ресейлік–украиналық еркін сауда туралы келісімнің (1993 ж.) болуына қарамастан.

Сондықтан барлық Достастық шегінде БЭК құру ДСҰ-на әлі енбеген Ресей, Беларусь және Қазақстанның Кеден одагының құруынан гөрі кебірек уақытты алады.

В.Д. Андрианов өз зерттеулерінде Еуропалық одактың (ЕО) құрылудың көп уақыт бұрын аймақтық интеграциялық бірлестіктің критерийлеріне ие болды деген қорытынды жасайды. Ол былай деп жазады: «Бұрынғы КСРО-да мыналар болды: еркін сауда зонасы; кеден одагы; төрт еркіндік деңгейі бар бірыңғай экономикалық кеңістік (тауарлар, капитал, қызметтер және жұмыс күші қозғалысы). Сонымен қатар, бірыңғай нарық, басқарудың мемлекеттен жоғары органдары, макроэкономикалық, сыртқыэкономикалық, салық, әлеуметтік–экономикалық саясат, валюта болды.

КСРО-н құлауы және ТМД-ның құрылудың соң бірден, 1992–1993 жылдары 12 мемлекет өз араларында ТМД кеңістігінде минималды алымдары бар еркін сауда зонасы ретінде қабылдаған еркін сауда туралы екіжақты келісімдер жасады. 1993–1994 жылдары олардағы шараларды орындау жағдайында ТМД мүше мемлекеттерінің барлығының аумағында Кеден одагын құруға әкелетін көпжакты келісімдерге қол қойылған болатын.

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына кіретін мемлекеттердің экономикалық ынтымақтастығы бірқалыпты дамығанын біз жоғарыда айттып өттік. Интеграцияның алғашқы кезеңдеріндегі (1991–1994 жылдардағы) сауда-экономикалық ынтымақтастық динамикасына бастаушы жағдайларының және осы мемлекеттер жүргізген экономикалық реформалардың әртүрлілігі ықпал етті. Бұл кезеңде ТМД мемлекеттерінде сыртқы экономикалық байланыстардың әлсіреуіне, олардың алыс шетел мемлекеттеріне бағытталуына әкелген өзіндік ұлттық мұдделер алдынғы орында тұрды.

1995–1997 жылдары ТМД шегінде ТМД мемлекеттерінің еркін сауда режимдерін құруды бастаумен байланысты интеграциялық үрдістерді дамыту жөніндегі шаралар осы мемлекеттердің экономикалық қатынастарын тұрақтандыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

1995 жылы Ресей, Беларусь, Қазақстан және Қыргызстанның Кеден одагы туралы келісімге қол қойылды. Бұл интеграциялық бірлестік ұзақ уақыт өмір сүрmedі және 2000 жылы Евразиялық экономикалық қауымдастық (ЕврАЗЭҚ) айналды. Нәтижесінде Кеден одагын құрудың алғашқы кезеңінде (1995 ж.) кедендей тарифтер 100%-ға дейін унификацияланғанса, соңғы жылдары бірегейлендіру деңгейі 56–60%-ды құрайды. Бірігейлендірудің төмендеуінің негізгі себебі кедендей тарифтерді өзгерту туралы шешімдер қатысушы мемлекеттердің ұлттық органдарымен қабылданады, егер ортақ мемлекеттен жоғары тұратын орган қабылдаса, олай болмас еді. Соған қарамастан, ЕврАЗЭҚ – нақты экономикалық мақсаттары және әрекет етуші институционалдық құрылымы бар Еуроодактың негізгі қағидаларын есепке ала отырып құрылған болашағы зор

аймақтық ұйым. Дәл осы ЕврАЗЭҚ-та еркін сауданың алымдарсыз және шектеулерсіз толыққанды зонасы құрылады, алайда мүше мемлекеттер оны жүзеге асыру сұрақтарына қайта оралуы қажет.

Резюме

Данная статья посвящена правовым основам Таможенного союза ЕврАЗЭС как первый успешный и реальный шаг интеграционного строительства в историческом, политическом, экономическом и правовом значениях. Указанный Союз является вторым этапом на пути создания Единого экономического пространства и Общего рынка. Не преувеличивая значения Таможенного союза, было высказано мнение о том, что без прохождения организационных процедур и правового обеспечения, а также политической воли государств, невозможно было решать остальные вопросы в деле интеграции.